

Фелікс Левітас,

професор кафедри історичної та громадянської освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, доктор історичних наук

Олександр Трухан,

доцент кафедри історичної та громадянської освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук

Освітня стратегія

Кожен новий етап розвитку суспільства спонукає до пошуку нових моделей освітнього процесу. Не випадково в умовах модернізації загальної середньої освіти актуальним постає питання пошуку інноваційних навчальних стратегій в історичній освіті. Сенс цих пошуків визначає думка справжнього будівничого української історичної науки М. С. Грушевського: «Історія рідного краю й рідної історії не перестає бути осередком історичного навчання і наслідком того культу рідної традиції, рідної сторони, культу моральних вартостей, виявлених нею — дія попередніх поколінь, котрі своїми жертвами, стражданнями і подвигами, працею мислі і працею рук привели на нинішній щабель життя нинішнє громадянство, — все буде центром історичної уваги, історичного виховання».

Розробка нових освітніх стратегій вимагає:

- а) вдосконалення і популяризацію вже існуючого успішного педагогічного досвіду;
- б) постійний пошук ефективних шляхів підвищення якості історичної освіти;
- в) апробація та впровадження інноваційних педагогічних виходів.

Успішними є ті навчальні стратегії, які роблять учнів активними учасниками освітнього процесу, викликають у них інтерес до навчання, особисті рефлексії та емоції.

У сучасній освітній стратегії сторичної освіти ми визначаємо як мінімум три її складові: а) навчально-теоретичний рівень; б) навчально-практичний рівень; в) виховний аспект у сучасному навчанні.

У загальних рисах навчально-теоретичний рівень передбачає:

- знання учнями основних історичних фактів, подій, зв'язків між ним, причинно-наслідкових зв'язків, закономірностей;
- розуміння історичного процесу в його хронологічній послідовності (дати, події, наслідки тощо);
- свідоме розуміння учнями основних історичних понять, термінів, дефініцій;
- обізнаність учнів у основних контроверсійних версіях історії, знання думок провідних істориків, їх наукових доробків (оглядово).

В узагальненні науково-практичний рівень визначається:

- умінням учнів працювати з різноманітними джерелами знань;
- давати короткі чи розгорнуті відповіді на історичні запитання (спираючись на знання і власні оцінки);
- готувати індивідуальні чи групові навчальні проекти;
- здійснювати аналіз, висновки, узагальнення історичного матеріалу;
- працювати в групах, комунікувати з учнівським колективом та педагогами.

Виховні сенси у навчанні історії передбачають:

- формування громадянської свідомості і патріотизму;
- шанобливе ставлення до історичних традицій свого народу, толерантність до інших людей, їх культурних здобутків, гуманістичний світогляд як спосіб поведінки в суспільстві;
- готовність відстоювати ідеали добра, демократії, свободи і справедливості, служити громаді, суспільству, Батьківщині;
- виявляти високу особисту соціальну активність і відповідальність у повсякденному житті.

Сучасні стратегії сторичної освіти складаються з різноманітних технологій, які використовуються в навчальному процесі та інтерактивних методик.

Застосування художніх творів на уроках суспільних дисциплін сприяє формуванню та удосконаленню загальних і предметних компетентностей вчителя і учнів.

Використання художніх творів можливе у три основні способи: по-перше, як джерела знань при підготовці до уроку; по-друге, як органічної частини історичного навчального матеріалу, що викладається вчителем, по-третє, як засобу організації самостійної пізнавальної діяльності. Можна залучати учнів до словникової роботи з такою літературою, пропонуючи завдання на пошуки значення нових понять, порівняння визначень чи ознак понять, точок зору щодо тих чи інших подій і явищ.

Опрацювання таких видів текстів у навчанні історії є обов'язковою умовою підвищення предметної компетентності учнів.

Тексти художніх творів для використання на уроках варто адаптувати відповідно до вікової категорії учнів, вони повинні бути короткими, влучними та яскраво характеризувати епоху, подію, явище чи історичну персоналію.

Організуючи на уроках історії роботу учнів з уривками художніх творів доцільним буде запропонувати, як на першому уроці так і в подальші й роботі, певні шаблони/схеми аналізу тексту чи фільму.

Пропонуємо орієнтовну схему аналізу/систематизації отриманої інформації

Назва твору	Автор/и	Яка інформація отримана	Ваші враження	Співвідношення з текстом іншого джерела

Таким чином учні продовжать відпрацювання навичок критичного мислення, будуть формувати особистісне сприйняття подій та явищ як в історії так і в повсякденному житті.

Розглянемо найбільш оптимальні прийоми роботи з художніми творами на уроці історії.

Включення уривків художніх творів до лекції вчителя для більш яскравого висвітлення чи візуалізації події/явища, істо-

ричної персоналії. Або обговорення під час онлайн уроків прочитаних/переглянутих художніх творів.

Уривки творів дуже ефективно допоможуть учителю описати зовнішній вигляд історичної персоналії, побут чи озброєння які характерні відповідній епосі. Але можливо наштотувати на створення автором певних художніх образів на тлі епохи. Тому доречним буде запропонувати учням, як домашнє завдання, написати есе, виконати міні проект («Образ... художнє відображення та історична реконструкція»). Що без сумніву можливе в процесі організації дистанційного та змішаного навчання історії. Досить ефективно можна організувати роботу з художніми творами використавши методи і технології

«Фішбоун», «Сторітеллінгу», «Шести капелюшків».

Самостійно опрацювавши певні відео учні можуть візуалізувати зміст окремих питань:

— події в історії України. Зможуть ознайомитись, а потім обговорити під час онлайн уроків учні 5-х класів переглянувши мультфільми з

Книги-мандрівки «Україна»;

— запропонуємо учням розповісти про природу Індії, згадавши повість, переглянувши мультфільм за твором Р. Кіплінга «Мауглі»;

— страшні 1932–1933 роки;

— історія Української повстанської армії.

Запропонуємо вчителям переглянути — Освіторія / Журнал / Виховання /.

Альтернативна освіта / 10 фільмів, за якими можна вчити історію України.

Власне бачення, власна оцінка, обговорення. Вони допоможуть/вплинуть на розвиток світогляду і патріотизму молодого покоління.

Конкретизація «оживлення» історії. Фрагмент художнього твору допоможе доповнити і конкретизувати використані на уроці документи про реформацію та селянську війну в Німеччині. У книзі німецького письменника Р. Швейхеля «За волю» описується враження, яке справило на селян читання «Дванад-

цяти статей»: «Усюди цей маніфест селянських прав потрясав монастирі й абатства, замки і ворожі селянам міста. Затріщали, захиталися, завалилися грізні стіни, і небо почервоніло кривавою загравою пожеж, і навіть колиска гордого імперського роду, замок Гогенштауфен, під натиском селян запалав гігантським смолоскипом волі, опромінюючи шлях повсталому народу далеко по всій країні».

Історичні романи є результатом творчої діяльності авторів у пізніший час. До прикладів таких робіт можемо віднести «Я — Богдан» П. Загребельного, твори Генрика Сенкевича. У них яскраво висвітлені історичні персоналії, характерні риси епохи. Але працюючи з цими творами варто дотримуватись комплексного аналізу текст художнього твору і автентичних історичних джерел.

Починати цей аналіз необхідно за наступним шаблоном:

— хто автор документа, що ми про нього знаємо чи можемо сказати (політична позиція, соціальний статус тощо); чи є він учасником подій; наскільки ми можемо йому довіряти (які інтереси він має чи представляє);

— коли було створено документ, як це впливає з його змісту, яке значення має час написання; для чого призначено документ;

— де відбувалися події, про які йдеться в документі, як це впливає з його змісту, яке це має значення;

— які факти наведені (відображені) в документі, яку інформацію ми можемо з нього «витягти», які висновки зробити;

— чому і для кого було створено цей документ, як це відобразилося на його змісті і ступені нашої довіри до нього;

— про що «мовчить» даний документ, як він співвідноситься з іншими.

Наступним кроком навчальної діяльності буде вилучення, співставлення, класифікація і обговорення отриманої інформації. При організації змішаного навчання впродовж онлайн уроку йде обговорення отриманої інформації чи аналіз виконання міні проектів. Таким чином, ми уникаємо суб'єктивних оцінок продовжуємо ефективно розвивати критичне мислення учнів.

Художня література є одним з найефективніших методичних засобів, який допомагає вчителю виробити в учнів правильне розуміння історії.

Художній образ вводиться для того, щоб допомогти пізнанню історичного минулого, тобто для розв'язання освітньої та виховної мети.

Реклама є складовою масової культури і відповідно цінним джерелом інформації про повсякденне життя людей того часу, їхні звички, устремління, моду.

Крім того, чимало завдань ЗНО потребують від випускників шкіл повноти навичок роботи з таким історичним джерелом.

Використання художніх творів на уроках історії зробить їх цікавими, захоплюючими, наповненими яскравими образами. Опрацювання художніх творів допоможуть учням «зануритись» у відповідну історичну епоху, краще зрозуміти її, ознайомитися з тими сторінками історії, які з різних причин не потрапили у поле зору авторів підручників і програм, розвинути навички критичного мислення.

Сучасне інформаційне суспільство вимагає пошуку нових форм організації навчально-виховного процесу, який повинен бути зорієнтована на виховання та розвиток учнів шляхом формування компетентностей, необхідних для успішної самореалізації, а також розвиток їх інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей.

Для вирішення даної проблеми необхідне впровадження в навчальний процес методу проектів.

Сутність проектної технології — у функціонуванні цілісної системи дидактичних засобів (змісту, методів, прийомів тощо), що адаптує освітній процес до структурних і організаційних ви­мог навчального проектування.

Існує багато думок щодо типів, структури і алгоритмів створення початкових проектів.

- «Реалізація проектних технологій при вивченні історії»

<https://naurok.com.ua/realizaciya-proektnih-tehnologiy-pri-vivchenni-istori-13439.html>

- «Класифікація навчальних проектів»
<http://ipvid.org.ua/upload/iblock/20c/20c207b21906f87eb050de396d9b5a55.pdf>
- «Проектні технології як засіб формування предметної компетентності учнів на уроках історії в ПТНЗ»
[https://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/5497/1/Tyutyunnik %20I.S..pdf](https://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/5497/1/Tyutyunnik%20I.S..pdf)
- «Метод проектів — ефективна технологія навчання»
<https://ru.osvita.ua/school/method/technol/1415/>
- «Типи проектів. Алгоритм роботи над проектом»
<https://studfile.net/preview/5537983/page:8/>

Запропонуємо комплексний підхід до висвітлення цього питання.

Щодо типів проектів їх можна запропонувати у наступній класифікації:

а) за обсягом контактів: — класні, шкільні, міські, обласні, всеукраїнські, міжнародні;

б) за кількістю учасників проекту: — індивідуальні, парні, групові;

в) за рівнем реалізації міжпредметних зв'язків: — монопредметні, міжпредметні, надпредметні;

г) за тривалістю проведення:

— мініпроекти (1-2 уроки);

— середньотривалі (тиждень-місяць);

— довготермінові (місяць-рік).

д) за провідним видом діяльності:

— **Дослідницькі** — наукові дослідження, що вимагають добре продуманої структури, актуальності предмета, використовуються такі методи, як лабораторний експеримент, моделювання, соціологічне опитування.

— **Творчі** — не мають детально опрацьованої структури спільної діяльності учасників, розвивається, форма їх представлення — есе, журнал, колаж, відеофільм, газета.

— **Інформаційні** — покликані навчити здобувати та аналізувати інформацію про об'єкт, узагальнювати її і розтлумачувати

для широкої аудиторії. Результат: стаття, реферат, доповідь, відеофільм.

— **Ігрові** — учасники беруть на себе певні ролі, зумовлені характером і змістом проекту. Приклади: історична реконструкція, моделювання проведення ток-шоу, суспільної акції.

— **Практично-орієнтовані** — результат орієнтований на соціальні інтереси учасників (програма, словник, рекомендації, проект закону).

— **Мультимедійні** — навчально-пізнавальна творча або ігрова діяльність учнів-партнерів, організована на основі комп'ютерної телекомунікації.

Теми проектів з історії

<https://obuchonok.com.ua/node/163>

<https://www.slideshare.net/Katerina27/ss-56432711>

Метод проектів у наш час вважається технологією XXI століття, адже дає змогу ефективно формувати в учнів ключові компетентності: вміння вчитися, інформаційно-комунікативну, загальнокультурну, здоров'язберезувальну, громадянську, соціальну; дає можливість залучати до науково-дослідної та пошукової діяльності, створювати додаткову мотивацію до навчання, а також вже у ранньому віці найбільш повно визначати та розвивати інтелектуальні та творчі здібності дитини. Використання проектних технологій є можливим і буде ефективним при організації змішаного та дистанційного навчання.

Сучасна педагогічна думка розглядає поняття «освітньої стратегії» як сукупність методичних дій в єдності зі змістом і засобами навчання, які зорієнтовані на результати навчання учнів, а саме оволодіння учасниками освітнього процесу компетентностями: знаннями, вміннями, цінностями.